

Chernousova E. A. Modeling as a pedagogical phenomenon

The article deals with current problems of teacher modeling. The author made a comparative analysis of such terms as «modeling» and «projecting». Three phases of pedagogical modeling were made during analysis. They are methodological, technological, and practice-oriented. There was presented working definition of the phenomenon of «pedagogical modeling». The author has determined that the simulation helps to enhance the cognitive process, correct knowledge about the phenomena and processes, the formation of analytical thinking.

Key words: model, modeling, pedagogical model, pedagogical modeling, projecting, object, the cognitive process.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2012 р.

Прийнято до друку 29.06.2012 р.

УДК 378.011.3-051

І. П. Шама

**ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ
КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ**

У сучасних соціально-економічних умовах зростає потреба у високопрофесійних спеціалістах, які здатні добре орієнтуватися у величезному потоці інформації, вміти аналізувати її, формувати програму дій, приймати рішення, організовувати свою професійну діяльність у відповідності з вимогами сьогодення. Особливо це стосується вчителів, тому що головна мета їхньої професійної діяльності полягає у формуванні гармонійно розвинутої особистості, здатної реалізувати свій потенціал, знайти своє місце у житті. Тільки вчитель-професіонал, який творчо ставиться до своєї роботи, здатен забезпечити відповідні умови для виховання, навчання і всебічного розвитку учнів.

Професійну підготовку вчителя нового часу спрямовано на модернізацію вітчизняної вищої школи, що збігається з тенденціями світового співтовариства в галузі освіти. Пріоритетні напрямки розвитку освітньої галузі ґрунтуються на ідеї радикальних змін і трансформації форм та методів навчання у відповідності з новими реаліями, і це є найважливішою науковою проблемою.

Кейс-технологія володіє великим освітнім потенціалом для нової ефективної підготовки педагогічних кадрів порівняно з традиційними технологіями навчання. Використання кейс-технології сприяє оптимізації фахової підготовки майбутніх учителів, але щоб ефективність цієї технології була високою, необхідно враховувати певні чинники.

Аналіз наукової педагогічної літератури засвідчив актуальність такої проблеми, як модернізація вищої освіти на засадах використання інноваційних форм, методів та технологій навчання студентів, серед яких важливе місце відведено кейс-технології.

Багатий досвід використання кейс-технології накопичено за кордоном у процесі професійної підготовки педагогів: у США – Дж. Маанен, Л. Бреслов, Дж. Ерскін та М. Ліндерс; Великій Британії – К. Херрід, В. Ноймс та М. Ноймс, М. Райхельт, Р. Прінг; Австралії – А. Уотсон. Активно використовуються кейси при навчанні спеціальних дисциплін інженерів у США – С. Сміт, Мирон Ф. Уман та Канаді – Г. Кардос.

У нашій країні широкого поширення кейс-методу набуло у 70 – 80-ті рр. ХХ ст. Аналіз ситуацій почав використовуватись під час навчання управлінців, в основному, на економічних спеціальностях ВНЗ, у першу чергу як метод прийняття рішень. Тому науковці Г. Брянський, Ю. Єкатеринославський, О. Козлова, Ю. Красовський, В. Платов, Д. Поспелов, О. Овсянніков, В. Рапопорт та інші зробили значний внесок у розробку та впровадження цієї технології.

Більшість досліджень проблеми використання кейс-методу в українській та російській педагогічній науці присвячено викладанню економічних дисциплін (Г. Багієв, Н. Боталова, В. Давиденко, О. Маргвелашвілі, Е. Михайлова, В. Наумов, О. Смолянинова та ін.).

Плідно працюють у напрямку впровадження методу аналізу ситуацій фахівці українського Центру інновацій та розвитку Ю. Сурмін, А. Сидоренко, В. Лобода, А. Фурда [1].

Лише в окремих роботах розкрито потенціал кейс-методу у викладанні гуманітарних дисциплін (І. Луцик, О. Шевченко), педагогіки (Т. Кошманова), етики (О. Лапузіна).

Упровадження кейс-технології у процес фахової підготовки вчителів нині перебуває на початковому етапі й вимагає не тільки адаптації і пристосування закордонних кейсів до навчального процесу у вітчизняних ВНЗ, але й розробки і застосування власних, призначених для підвищення якості фахової підготовки саме майбутніх учителів.

Метою статті є порівняльний аналіз кейс-технології, як інноваційної технології навчання, з традиційними технологіями навчання і виявлення чинників ефективного застосування кейс-технології у процесі фахової підготовки майбутніх учителів.

У вищій школі традиційно домінувала спочатку лекційна, а потім лекційно-практична технологія навчання.

Традиційні технології навчання використовують пояснювально-ілюстративний метод (викладач пояснює, наочно ілюструє навчальний матеріал) і репродуктивний метод навчання (викладач складає завдання для студентів на відтворення ними знань, способів діяльності, вирішення завдань, відтворення дослідів). Основна суть методів традиційного навчання зводиться до процесу передачі готових знань студентам.

Недоліки традиційного навчання численні, наприклад:

- усереднений загальний темп вивчення матеріалу;
- єдиний усереднений обсяг знань, що засвоюються студентами;
- велика питома вага знань, що отримуються студентами в готовому вигляді через викладача без опори на самостійну роботу з придбання цих знань, в результаті чого студенти „розучуються думати”;
- майже повне незнання викладачем, чи засвоюються студентами знання, що повідомляються;
- переважання словесних методів викладу матеріалу, що створюють об’єктивні передумови розсіювання уваги;
- утрудненість самостійної роботи студентів з підручником із-за недостатньої систематизації навчального матеріалу;
- переважання навантаження на пам’ять студентів, оскільки треба по пам’яті відтворювати навчальний матеріал; у кого краща пам’ять, той успішніше відтворює, але в майбутній професійній діяльності ці методи заучування і точного відтворення інформації по пам’яті не потрібні, не застосовуються, і з іншого боку, студент не підготовлений до тих форм роботи, які існують в професійній практиці (уміння знаходити потрібну інформацію для визначення виробничого рішення, самостійне творче рішення в складних ситуаціях) [2].

Традиційна система навчання більш чи менш задовольняла суспільні потреби, однак кінець ХХ – початок ХХІ століття ознаменувалися соціально-економічними, інформаційними перетвореннями, які вимагали кардинальних змін в освітньому середовищі.

Цей період характеризується такими ознаками:

1) освіта перетворюється в одну з ключових сфер суспільства, у якій формується його майбутнє інтелектуальне багатство, зокрема і основні ресурси;

2) освіта найбільш активно діє на оновлення і розвиток усіх галузей суспільного життя. Це сприяло підвищенню рівня освіти в найбільш розвинених країнах світу і активізувало проблему переходу до загальної вищої освіти населення;

3) відбувається швидке зростання об’ємів інформації, що потребує швидкого оновлення змісту, форм, методів і засобів навчання, подовження термінів навчання, утвердження принципу неперервності освіти на протязі усього життя, всебічної технологізації освітнього процесу.

Якщо в традиційному навчанні увагу акцентували на запам’ятовуванні й відтворенні інформації, то у нових умовах виникла потреба розвитку творчого (продуктивного) мислення студента, формування його комунікативних умінь та практичної підготовки до активної життєдіяльності у постійно мінливому соціальному середовищі.

Слід звернути увагу на особливість сучасної системи вищої освіти в Україні, де має місце співіснування традиційних та інноваційних технологій навчання з яскравим нахилом в сторону традиціоналізму, що в повній мірі не забезпечує сучасних вимог до випускників ВНЗ. Таким чином, при традиційному навчанні спостерігаються протиріччя між вимогами, які висуваються до людини в процесі навчання, і тими, які виникають в реальній професійній діяльності.

Отже, нагальною постає потреба широкого упровадження інновацій у навчальний процес.

Характерною рисою інноваційних педагогічних є особистісно-орієнтована освіта. Її основні закономірності мають наступний зміст:

1) якщо під час проектування традиційного педагогічного процесу вивчення навчальної дисципліни є фрагментом змісту навчання і його діяльнісно-процесуальним забезпеченням, то в особистісно-орієнтованій освіті елементом проектування стає подія в житті особистості, що дає цілісний життєвий досвід, у якому отримані знання є його елементом, частиною;

2) проектування навчального процесу є предметом сумісної діяльності викладача і студента, способом їхнього життєдіяльності як суб'єктів освіти;

3) навчальний процес набуває вигляду дослідження, пошуку, навчальної гри, що стають джерелом досвіду;

4) змінюються функції міжособистісного слідування між викладачем та студентом: педагог стає фасилітатором навчально-пізнавальної діяльності студентів, одним із джерел інформації.

5) розвиток «Я-концепції» суб'єктів навчальної діяльності йде через усвідомлення цілісної життєдіяльності, що передбачає імітаційно-рольове відтворення життєвих ролей і ситуацій, конструювання і організацію навчального матеріалу у такий спосіб, щоб студент міг самостійно вибрати зміст, форму і вид навчально-пізнавальної діяльності та засоби самоконтролю.

Зважаючи на актуальність інноваційних освітніх процесів, розглянемо порівняльну характеристику традиційного та інноваційного навчання (таблиця 1) [3].

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика традиційного та інноваційного навчання

Критерій характеристики	Особливості технології навчання	
	традиційна	інноваційна
Місце і роль викладача у навчальному процесі	Суб'єкт, який визначає всі аспекти процесу навчання	Суб'єкт, який ініціює процес навчання і стимулює перетворення студентів в активних суб'єктів процесу навчання

Місце і роль студентів у навчальному процесі	Сприйняття, засвоєння і відтворення інформації, яку надає викладач	Активне засвоєння і генерування знань, отриманих із різноманітних джерел
Тип інформаційної комунікації	Керована викладачем інформація	Багатоканальна система, яка генерує інформацію між викладачем і студентами, а також забезпечує інформаційну взаємодію між ними
Методи управління процесом навчання	Тоталітарне або авторитарне управління	Демократичне управління
Рівень творчості	Творчість притаманна викладачеві, студенту пропонується вже готова інформація	Творчість викладача стає все більш різноманітною, а діяльність студентів має яскраво виражений творчий характер
Проблемність процесу навчання	У кращому випадку має місце описування проблем чи проблемних ситуацій	Навчання відбувається в основному на прикладах і в умовах проблемних ситуацій, що сприяє формуванню вмінь їх визначення і вирішення
Рівень контролю за процесом навчання	Формальні, не індивідуалізовані форми контролю	Гнучкі індивідуалізовані форми контролю, навчання студентів самоконтролю і рефлексії
Результат навчання	Сукупність знань	Сукупність знань, практичних вмінь і навичок, здатність до їх творчого використання в професійній діяльності

Як видно з таблиці, інноваційні технології відрізняються від традиційних насамперед місцем і роллю основних учасників навчального процесу – викладача і студентів, їхніми взаєминами, характером і змістом освітньої діяльності. І якщо в традиційному навчанні яскраво виражена підсистема «суб'єкт – об'єкт», у якій тільки викладач відіграє роль суб'єкта, котрий визначає зміст, методи навчання та стиль взаємовідносин, то в інноваційному навчальному процесі зникає жорсткий розподіл ролей між викладачем і студентом. Студент у цьому варіанті перетворюється на важливий освітній суб'єкт, активно залучаючись до активного спілкування з викладачем і використанням знань, отриманих у процесі самостійної роботи з різними джерелами інформації. Спрямованість на суб'єкт-суб'єктну, діалогічну взаємодію

закономірно приводить до необхідності реалізувати навчально-виховний процес і через традиційні, і через інноваційні форми у їх гармонійному поєднанні.

Однією з найбільш ефективних інноваційних технологій навчання, що використовуються з метою надбання студентами професійних умінь, є кейс-технологія, основним завданням якої є формування бази знань, на основі яких у подальшому будується практична діяльність майбутнього вчителя.

Функціональні можливості кейс-технології досить широкі. Насамперед порівняно з традиційними технологіями навчання, кейс-технологія сприяє ефективному формуванню широкого інформаційного поля в форматі певної професійної діяльності, а також активізує розвиток професійних, аналітичних і комунікативних навичок. Не менш важливим є і той факт, що кейс-технологія є середовищем не тільки професійного навчання, але й виховання особистості в цілому.

Існують різні визначення цієї технології навчання, хоч ця різниця у нюансах. У зарубіжних публікаціях зустрічаються такі назви, як метод вивчення ситуацій (case studies), ділових історій (case stories), і, насамкінець, просто метод кейсів (case method). У вітчизняних виданнях частіше за все говориться про метод конкретних ситуацій (КС), ділових ситуацій, кейс-методі, а також о ситуаційних задачах [4]. Ми будемо спиратися на поняття «кейс-технології», що якнайповніше відображає смисл цього підходу до навчання.

Кейс-технологія є інтерактивною технологією навчання, в основі якої лежать реальні ситуації, спрямовані і на засвоєння знань, і на формування нових якостей і умінь. Сам по собі «кейс» є певною функціональною системою, його основна функція – це можливе ефективне застосування отриманих результатів з метою вирішення будь-яких професійних задач.

Метою нашої технології при підготовці майбутніх учителів є, окрім набуття навичок педагогічного спілкування, удосконалення навичок вирішення проблем і прийняття рішень у ситуаціях, які складаються у процесі професійної діяльності у площині відносин «учитель – учень», «учитель – батьки учня», «учитель – учитель», «учитель – адміністрація школи».

Ефективність застосування будь-якої технології навчання потребує врахування певних чинників. Що стосується кейс-технології, то вона теж не є винятком. Насамперед реальна проблема або педагогічна ситуація ніколи не має єдиного правильного або неправильного рішення, тому пошук найбільш оптимального можливе лише за умови висунення декількох гіпотез, ґрунтовного їх обговорення і прийняття колективного рішення. Це можливе лише за умови участі не одного, а групи студентів у процесі обговорення, мозкового штурму, генерування ідей. Таким чином, один з чинників ефективності кейс-технології у професійній підготовці майбутніх учителів – робота у групі. Групова навчальна

діяльність сприяє формуванню у студентів практичних навичок для того, щоб у подальшому знайти застосування своїм інтелектуальним і професійним якостям, проявити гнучкість і нестандартність у рішенні. Бо рейтинг якості особистості, який зумовлює успішність соціальної і професійної адаптації, в наш час перерозподіляється у бік тих фахівців, які вміють проявляти творчу активність, здатні правильно оцінити ситуацію, швидко знайти вірне рішення, володіють навичками професійного спілкування.

На занятті викладач починає обговорення кейсу з того, що пропонує одному зі студентів «відкрити» кейс, тобто описати ситуацію і у деяких випадках запропонувати стратегію. Цей процес неочікуваного виклику «до дошки» називається cold call і є великим стимулом для хорошої попередньої підготовки до занять. Алгоритм роботи з кейсом ґрунтується на попередньому самостійному опрацюванні ситуації, спробі вирішити поставлені завдання. Таким чином, наступним чинником ефективного застосування кейс-технології є наявність фундаментальних теоретичних знань з педагогічних дисциплін і попередня підготовка до занять, опрацювання педагогічної ситуації.

Надзвичайно важливо показати студентам їхню особисту зацікавленість у знаннях, які набуваються у процесі навчання, які можуть і повинні знадобитися їм у подальшій педагогічній діяльності. Тому чинником ефективності кейсу буде реальність і значущість ситуації, яка аналізується, вона повинна відтворювати характер взаємовідносин, які насправді існують у шкільному житті та для її рішення студенту необхідно застосувати знання, що були надбані раніше й ті, які ще потрібно буде освоїти у процесі розробки кейсу.

Висока якість отриманих знань прямо корелює з рівнем мотивації студентів. Досягти високого рівня мотивації можливо завдяки створенню ситуації успіху. Саме відчуття успіху є однією з головних рушійних сил кейс-методу, формування стійкої позитивної мотивації, нарощування пізнавальної діяльності. Таким чином, наступним чинником ефективного застосування кейс-технології буде діяльність по активізації студентів, стимулюванню їх успіху, підкреслення досягнень майбутніх учителів.

При підготовці до роботи з кейсами викладачу необхідно відповісти на наступні запитання:

- чому необхідно навчити студентів у ході роботи над кейсом?
- як ця мета співвідноситься з матеріалами курсу й іншими навчальними цілями окремого заняття й усієї програми у цілому?
- чи потрібно роздати студентам усі матеріали або ж видавати їх невеликими порціями у процесі роботи?
- які питання задавати групі, для того щоб сприяти роздумам, розумінню, проясненню і проникненню в суть проблеми?
- як спланувати час, щоб його вистачило і на докладну рефлексію, яка не менш важлива, ніж власне робота над кейсом?

Щоб організувати роботу у групі таким чином, викладач повинен бути високо професійним фахівцем, досконало володіти методами навчання, які є в структурі кейс-технології, бути технологічно обізнаним, уміти складати кейси і організувати групову роботу, мати високий рівень комунікативних здібностей. Тобто наступним і дуже важливим чинником ефективності використання кейс-технології у навчальному процесі є педагогічна майстерність викладача ВНЗ [5].

Застосування кейс-технології має бути методично, інформаційно, організаційно й педагогічно обґрунтованим і забезпеченим і на рівні організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, і на рівні планування його окремим викладачем.

Необхідно зазначити, що кейс-технологія здійснює зв'язок освіти з життям за допомогою залучення у процес навчання реальних комунікативно-ситуативних завдань. Вона дозволяє застосовувати різноманітні методи, засоби навчання, з одного боку, з іншого, – інтегрувати отримані знання і професійні вміння, що значно підвищить рівень якості фахової підготовки майбутніх учителів у ВНЗ.

Проведене дослідження дозволяє дійти таких висновків:

1. Аналіз наукової педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що на сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні нагальною є проблема інтеграції інноваційних технологій навчання у процес фахової підготовки майбутніх учителів, підвищення ефективності цього процесу можливе за умови оптимального поєднання традиційних і інноваційних технологій навчання.

2. Порівняльний аналіз традиційних і інноваційних технологій навчання у ВНЗ виявив наступні відмінності: при використанні інноваційних технологій стосунки між викладачем і студентом у процесі навчання зміщуються у площину «суб'єкт – суб'єктних» на відміну від традиційного навчання, де студент постає як об'єкт педагогічного впливу. Таким чином студент стає активним учасником навчального процесу, який не засвоює знання в готовому вигляді, а разом з викладачем проходить шлях пізнання істини, тому рівень засвоєних знань значно підвищується. Навчання стає особистісно зорієнтованим, з'являється можливість урахування індивідуальних особливостей майбутніх фахівців, тобто воно стає більш диференційованим і якісним.

3. З'ясовано, що однією з найбільш ефективних інноваційних технологій навчання у процесі фахової підготовки майбутніх учителів є кейс-технологія, яка дозволяє на основі отриманих теоретичних знань набути професійних навичок педагогічного спілкування, вміння приймати рішення і долати проблеми у процесі професійної діяльності.

4. Розглянуто технологічні етапи застосування кейс-технології у навчальному процесі професійної підготовки майбутніх фахівців педагогічного профілю.

5. Виявлено чинники ефективного застосування кейс-технології у процесі фахової підготовки майбутніх учителів, серед яких:

- поєднання індивідуальної і групової форм навчання, де пізнавальна діяльність у групі є більш ефективною;
- необхідність попередньої самостійної підготовки студентів до занять, обов'язкове ознайомлення з кейсом, спроба самостійно віднайти рішення, перш ніж почнеться його обговорення у групі;
- особистісна зацікавленість студентів у отриманні знань і набутті професійних навичок;
- високий рівень мотивації майбутніх учителів до вирішення ситуативних завдань, якого можна досягти завдяки створенню ситуації успіху на занятті;
- педагогічна майстерність викладача, його володіння кейс-технологією і дидактичними методами, які входять в структуру цієї технології.

Перспектива подальшого дослідження потребує розробки кейсів з педагогічних дисциплін і впровадження їх в навчальний процес з метою підвищення рівня ефективності фахової підготовки майбутніх учителів.

Список використаної літератури

- 1. Ситуационный** анализ, или анатомия кейс-метода / под ред. Ю. П. Сурмина. – Киев : Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
- 2. Борытко Н. М.** Педагогические технологии : учебник для студентов педагогических вузов / Н. М. Борытко, И. А. Соловцова, А. М. Байбаков ; под ред. Н. М. Борытко. – Волгоград : Изд-во ВГИПК РО, 2006. – 59 с.
- 3. Туркот Т. І.** Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.
- 4. Эткинсон Дж.** Стратегический маркетинг. Ситуации, примеры / Дж. Эткинсон, Й. Уилсон. – Юнити-Дана, 2001. – 471 с.
- 5. Бобохуджаев Ш. И.** Инновационные методы обучения: особенности кейс-стади метода обучения и пути его практического использования / Ш. И. Бобохуджаев, З. Ю. Юлдашев. – Ташкент, 2006. – 88 с.

Шама І. П. Фактори ефективного застосування кейс-технології у процесі фахової підготовки майбутніх учителів

У статті проведено порівняльний аналіз традиційних та інноваційних технологій навчання, який виявив відмінності: при застосуванні інноваційних технологій навчання студент стає активним учасником освітнього процесу, стосунки з викладачем будуються на діалогічній основі. Поліпшення якості навчального процесу можливе в результаті гармонійного поєднання обох типів дидактичних технологій. Визначено фактори ефективного застосування кейс-технології у процесі фахової підготовки майбутніх учителів.

Ключові слова: традиційні технології навчання, інноваційні технології навчання, кейс-технологія, фахова підготовка майбутніх учителів.

Шама И. П. Факторы эффективного использования кейс-технологии в процессе профессиональной подготовки будущих учителей

В статье проведен сравнительный анализ традиционных и инновационных технологий обучения, который выявил отличия: при использовании инновационных технологий обучения студент становится активным участником образовательного процесса, отношения с преподавателем строятся на диалогичной основе. Улучшение качества учебного процесса возможно в результате гармоничного объединения обоих видов дидактических технологий. Определены факторы эффективного использования кейс-технологии в процессе профессиональной подготовки будущих учителей.

Ключевые слова: традиционные технологии обучения, инновационные технологии обучения, кейс-технология, профессиональная подготовка будущих учителей.

Shama I. P. Factors of the effective usage of keys-technology in the process of professional preparation of future teachers

The comparative analysis of traditional and innovative technologies of teaching is conducted in the article, which educed differences: at the use of innovative technologies of teaching a student becomes the active participant of educational process; relationships with a teacher are built on dialogic basis. The improvement of quality of educational process is possible as a result of harmonious association of both types of didactic technologies. The factors of the effective use of keys-technology are certain in the process of professional preparation of future teachers.

Key words: traditional technologies of teaching, innovative technologies of teaching, keys-technology, professional preparation of future teachers.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2012 р.

Прийнято до друку 29.06.2012 р.